

בווריצן היה קודם לכן מעריץ של המשטר הוויימארי – אך כעת הנטייה למפלגה הנאצית נעשתה מוחשית יותר מהנטייה ללאומנים בכלל. לא בכל השכבות כמובן. המעמד הבינוני, הפקידות הבינונית, החנוונים נשאו נאמנים לזיקתם למפלגות הימין; אלא שעכשיו עשו זאת במופגן. פשוטי העם תמכו בנאצים. זכורה לי אישה צעירה וחביבה שפרצה יום אחד לחנות בצהלה "האם גם אתם כולכם בעד היטלר? יש בכלל מישהו אחר?"

אשר ליהודים – אהדה כלפיהם לא היתה בווריצן, אך שררה אווירה של דרך ארץ תוך שמירה קפדנית על התחומים. עכשיו ההסתיוגות נעשתה בוטה יותר; יחסי חוס והבנה, עד כמה שהיו נדירים, פינו כעת מקום לקור ודחייה. בשלוש השנים הבאות, עד לתפיסת השלטון, הכינו הנאצים את הקרקע היטב. היהודים הואשמו בכל: בהרס הכלכלה ובמשבר העולמי, בהרעלת התרבות הגרמנית ע"י תרבות זרה, במניעת הניצחון במלחמת העולם ובהקמת הרפובליקה הוויימארי. הם הבטיחו לשלול מהיהודים את האזרחות וזכויות האזרח. בכל מקום בעולם סיסמה כמו "היהודים הם אסוננו!" הייתה משלהבת המון פרוע לעשות שפטים ביהודים. זה לא קרה – גם לא לאחר תפיסת השלטון. השכן היה יכול להפסיק לברך את המכר היהודי לשלום, להרים עליו יד – זה היה עניין לבריונות המאורגנת, תחת פקודה של מפקד. זה קרה כהפגנה פוליטית בכמה אוניברסיטאות ומרכזים עירוניים גדולים, בפיצוץ אסיפות פוליטיות או הפרעות במופעים אמנותיים. ההיתקלות ביהודים לעולם לא הייתה ספונטאנית; היא בוצעה בשם המפלגה. אחרי 1933 הפעולות הנאטי יהודיות היו עניין של השלטון בלבד. השלטון גייס את הכוחות ה"סדירים" שלו למבצעים הידועים. לאיש מהרחוב לא היה חלק בהן. עוד ב-1936 התנפל בריון, יזוע לכל בווריצן, במדי המפלגה על חנווני יהודי. זה קרה קצת אחרי שעה 7 בערב, שעת הנעילה. היה זה יהודי, לא מן החביבים ביותר על הציבור, שבלאו הכי עמד לפני פשיטת רגל. הבריון התנפל על היהודי, הכה אותו עד זוב דם, שדד את הקופה הריקה כמעט והלך לו לדרכו, להתפאר בין חבריו, איך נתן ליהודי את המגיע לו. כעבור שעה מצאה אותו אישתו, וכעבור שעה נוספת עצרה המשטרה את הבריון. הוא הואשם בשוד אלים וניזון לשלוש שנים כלא. בנימוקיו הדגיש השופט, כי טענת הנאשם, שפעל כאזרח נאמן נגד יהודי, לא התקבלה ע"י בית המשפט. הפעולה נגד היהודים היא עניין של המוסדות המוסמכים לכך. תקיפת יהודים מצד גורם פרטי נחשבת כעבירה פלילית.

שלוש השנים, מעליית הנאצים ככוח פוליטי, עד לכיבוש השלטון היו תקופה סוערת פוליטית וחברתית וגסיסת הרפובליקה. מנהיגיה הראו פחות ופחות נחישות להגן על ערכים דמוקרטיים וברצון מסרו את רסן השלטון לידיים ימניות בתקווה שאלה ילחמו ביתר הצלחה נגד היטלר. היו אלה שלוש שנים של ימי חסד ליהודים, עוד פסק זמן של קרני שמש בודדות לפני אפילת ההשמדה.

בתחילת שנות השלושים עוד הספקנו לטעום מחיי התרבות, לפני שהגל הגועש הנאצי סגר עלינו. כוונתי היא לביקורים בתיאטרון בברלין. זה לא קרה לעיתים קרובות – נסיעה כזאת הייתה כרוכה בחזרה מאוחרת, כמעט בשתיים בלילה (הייתה קיימת רכבת מיוחדת שיצאה בשעה 24.00 מברלין – רכבת התיאטרון בפי העם). רק דברים ספורים זכינו לראות. זכורה לי ההצגה "סיפורי הופמן" בבימוי מקס ריינהרט, עם כל הכוכבים המפורסמים של התקופה. בסצינת הברקארולה, תקרת אולם התיאטרון בן 3000 מקומות, הוארה והפכה לרקיע נוצץ מכוכבים. גם ביקור של שבוע ימים בדרזדן, עיר הבארוק, עם אוסף התכשיטים הגדול בעולם, מקור עבודה באמאייל וזהב, אבני רובין, יהלומים ואזמרגדים בגודל ביצה (מה נשאר מזה? אני מניח שהרוסים לקחו את הכל). ביקורים במוזיאונים בברלין, לרבות הפרגמון עם המזבח הענק וראש נפרטיטי הקטן.

את בית הספר עזבתי בדצמבר 1932. בקיץ שקדם חליתי קשה מאוד; אולי הייתה זאת שפעת קשה או אפילו התחלה של דלקת קרום המוח, כי התחלתי לראות את הכל כפול. התאוששתי רק כעבור חודשים, ולא היה טעם לחזש את הלימודים. לבגרות ממילא לא הייתי הולך, לפחות לא בבית ספר בווריצן; שם שהות הפכה לבלתי נסבלת ליהודים. וכך עזבתי את כיתה "שלושה חודשים לפני גמר שנת הלימודים. הייתה מחשבה להשלים את הלימודים בבי"ס עם מגמה טקסטיל בצ'כוסלובקיה ולהמשיך באקדמיה לטקסטיל. לא הייתי מסוגל להחליט, אך איני מאמין שהייתי מתקבל בתיכון אחר עם ציונים כשלי. בינתיים הסתובבתי בחנות. עבודה רצינית לא עשיתי שם, אך התחלתי ללמוד אנגלית באופן רציני.